

PETER SPIŠIAK*

PRIESTOROVÉ VZŤAHY V AGROKOMPLEXE

Peter Spišiak: Spatial Relationships in the Agrocomplex. Geogr. Čas., 42, 1990, 4; 23 refs.

In the contribution we have studied various relationships between individual spheres of the agrocomplex located to the production conditions of Czecho-Slovakia. These relationships were studied from various regional viewpoints (macro, meso and micro).

ÚVOD

Vedci z oblasti geografie poľnohospodárstva z objektívnych dôvodov (poľnohospodárstvo je výrazne plošná, priestorová výroba) nerešpektovali známu fikciu všeobecnej vedeckej teórie o výrobe v jednom bode a boli nútení zaoberať sa svojím predmetom z priestorového hľadiska.

Je známe, že J. H. von Thünen (1927) v 19. stor. pri riešení problému optimálneho využívania poľnohospodárskej pôdy (a s ním spojenými cenovými a rentovými otázkami) ako prvý načrtol problém priestorového usporiadania hospodárskej činnosti a v prvom variante ho aj vyriešil. Už tu, pri zrode, sa prejavila úzka súvislosť medzi geografickým a agro-ekonomickým myslením.

V modernom hospodárstve však poľnohospodárstvo samo plní čoraz viac čisto prvovýrobné funkcie a na reprodukčnej vertikále potravín a iných produktov poľnohospodárskeho pôvodu sa zúčastňuje sústava rôznorodých ekonomických a geografických jednotiek.

Táto sústava postupne nadobúda integrovanú podobu, ktorú označujeme ako agrokomplex (resp. poľnohospodársko-priemyselný komplex). V súvislosti s tým si treba bližšie všimnúť aj pojmy ako potravinárske hospodárstvo a potravinová vertikála.

Agrokomplex (ďalej AX) je historicky určená fáza potravinového hospodárstva, v ktorej intenzita vzájomných väzieb a závislostí odborov potravín dosiahla určitý stupeň „zrelosti“. AX vyžaduje prehĺbovanie kooperačných a integračných vzťahov z odvetvovo-priestorového pohľadu na mikro- a mezoúrovni a formovanie celej potravinovej vertikály na makroúrovni.

Reprodukčný proces potravín je výraznou určujúcou črtou AX. Všetky jeho fázy — výroba, rozdeľovanie, spotreba — majú svoje osobitosti; možno o nich

* Doc. RNDr. Peter Spišiak, CSc., Prírodovedecká fakulta UK, Katedra socioekonomickej geografie, Mlynská dolina, 842 15 Bratislava.

povedať, že majú agrárny charakter; prelínajú sa v nich ekonomické, geografické, biologické a sociologické zákonitosti reprodukcie potravín. Preto sa v AX tých krajín, pre ktoré je výroba poľnohospodárskych produktov nepotravinárskeho charakteru výrazná, spravidla vyčleňuje potravinový blok ako jeho základná časť.

Z hľadiska štruktúry AX vo svete i u nás sa zvyčajne vyčleňujú 4 hlavné sféry:

I. Výroba výrobných prostriedkov a poskytovanie výrobných, obchodných služieb potravinového hospodárstva,

II. Poľnohospodárska prvovýroba,

III. Spracovanie poľnohospodárskej suroviny na finálne potraviny a ich distribúcia,

IV. Nehmotné („intelektuálne“) služby infraštruktúrnej povahy.

ZÁKLADNÉ TENDENCIE LOKÁCIE V AGROKOMPLEXE

Základné tendencie lokácie jednotlivých sfér a odborov AX sú zároveň syntetickým obrazom faktorov vplývajúcich na jeho priestorovú hierarchizáciu. Pre priestorové usporiadanie AX sú rozhodujúce tendencie lokácie poľnohospodárskej prvovýroby v nadväznosti na lokáciu konečného dopytu po potravinách.

TENDENCIE LOKÁCIE POĽNOHOSPODÁRSKEJ PRVOVÝROBY

Je zrejmé, že rozvoj AX vedie ku klesajúcemu podielu poľnohospodárstva na maloobchodnej cene potravín, v dôsledku čoho klesá i podiel poľnohospodárskej prvovýroby (ďalej PP) na celkovej produkcii AX. To však nementí skutočnosť, že AX je komplex odborov sústredených okolo prvovýroby potravín, okolo poľnohospodárstva. AX je určitým vývojovým stupňom reprodukcie potravín, ktorá môže byť moderná alebo primitívna v rôznych variantoch, ale nikdy nie bez PP. Vynechanie niektorého článku (odboru) moderného AX by prinieslo hospodárstvu toho-ktorého štátu ekonomické straty. Vypadnutie PP je však úplne nemysliteľné.

Konečnú spotrebu potravín môže čiastočne skresliť zahraničný obchod. Existujú krajiny, ktoré značnú časť potravín dovážajú (napr. Alžírsko, Japonsko, Venezuela, Egypt, Island). V týchto prípadoch ide iba o prerastanie AX cez štátne hranice, o prelínanie AX vyvážajúcej a dovážajúcej krajiny. Aj tu možno a treba hovoriť o AX na báze PP.

PP je aj naďalej úzko spojená s pôdou. Ešte v 50. rokoch 20. stor. (v podmienkach Československa) obe hlavné odvetvia poľnohospodárstva — rastlinná a živočíšna výroba, boli úzko späté s pôdnou základňou. V súčasnosti pozorujeme proces postupného priestorového oslobodenia sa hospodárskej závislosti živočíšnej výroby od pôdy. Hoci tento proces nie je u nás vo vrcholovom štádiu, treba ho brať do úvahy už z hľadiska dnešných, a najmä budúcich zámerov lokácie poľnohospodárstva.

Je zrejmé, že prerušenie bezprostrednej závislosti živočíšnej výroby od pôdy spolu s rozvojom vysokointenzívneho záhradníctva a závlahových foriem rast-

linnej výroby značne posunulo hranicu možnej priestorovej koncentrácie PP. Odpoveď na otázku, do akej miery sa bude živočíšna výroba v našich podmienkach lokalizovať v blízkosti veľkých spotrebných centier a odťhať sa od pôdy — zdroja krmív, si vyžaduje konkrétne prepočty efektívnosti, ktorých je zatiaľ málo.

V súčasnosti sú v blízkosti spotrebných centier lokalizované tieto odvetvia živočíšnej výroby:

- hydinársky priemysel (výroba vajec, brojlerov),
- produkcia čerstvého konzumného mlieka, kyslého mlieka a podobných, na dopravu náročných mliečnych produktov; chov dojníc.

Produkcia jatočných ošípaných a ich prvotné spracovanie sa bude lokalizovať predovšetkým v tzv. druhom pásme okolo spotrebných centier ca od 50 do 200 km. Iné odvetvia živočíšnej výroby (napr. chov oviec, odchov mladého dobytká, chov hydiny) sa bude ťažiskovo lokalizovať v tzv. prirodzených oblastiach¹.

Spätosť rastlinnej výroby s pôdou je omnoho pevnejšia ako spätosť so živočíšnou výrobou, ale nie je absolútna. O absolútnej väzbe na pôdu možno hovoriť napr. pri ťažbe surovín (vyťažiť z nej možno len to, čo v nej je a iba toľko, koľko v nej je). Rastlinná výroba nielen „ťaží“ z prirodzených daností pôdy, ale zároveň ju kultivuje, formuje a obohacuje. Rastlinná výroba má možnosti istého priestorového pohybu a pozorujeme v nej aj tendencie k lokácii (koncentracii) na určitých plochách.

V zásade možno vyčleniť dva typy plôch koncentrovanej (intenzívnej) rastlinnej výroby, a to:

- a) v okolí spotrebných centier,
- b) na územiach s priaznivými prírodnými podmienkami.²

Vyššiu intenzitu rastlinnej výroby, resp. celkovej poľnohospodárskej výroby na týchto plochách vyvolávajú rentové faktory. V niektorých prípadoch sa oba spomenuté typy plôch môžu „stretnúť“ na tom istom mieste.³ V iných prípadoch sú priestorovo oddelené a proces regionálnej lokácie poľnohospodárstva sa potom realizuje na základe pôvodných regiónov.

Priekopníci teórie poľnohospodárskej lokácie vo svete i u nás (J. H. von Thünen 1927; A. Lösch 1940; E. S. Dunn 1954; R. E. Hoover 1948; W. Isard 1956; M. D. Chischolm 1962; L. D. Stamp 1948; A. N. Rakitnikov 1970; J. Kostrowicki 1973; Š. Fišera 1967), zdôrazňujú primárnu úlohu faktora spotrebných centier.

Pri lokácii PP je potrebné spomenúť ešte dva problémy. Prvý problém zdôrazňuje vzťah špecializácie a lokácie poľnohospodárstva. Špecializácia má v PP dve roviny: prvá spočíva (v čs. geografických podmienkach) v delbe výrobného programu medzi poľnohospodárske závody vnútri regiónu alebo mikroregiónu. Napríklad v rámci okresu má každý závod svoju špecializáciu, ktorú často vhodne dopĺňajú kooperačné vzťahy medzi špecializovanými závodmi. V pod-

¹ V čs. podmienkach sú to podhorské a horské oblasti.

² K týmto územiám priraďujeme i závlahové regióny. Faktor závlah, ktorý je technickej povahy, môže zmeniť relatívne nepriaznivé prírodné podmienky (dlhé sucho) na veľmi priaznivé, resp. môže umocniť priaznivosť prírodných podmienok.

³ Napríklad spotrebné centrum Bratislava a blízkosť vysokoprodukčného poľnohospodárskeho územia Podunajskej roviny.

mienkach tržného mechanizmu by bolo výhodné, aby sa viacero závodov špecializovalo na určitý produkt (napr. zeleninu, cukrovú repu), čím by vznikli určité konkurenčné vzťahy.

Špecializácia poľnohospodárstva v okrese, závide charakterizuje štruktúru ich trhovej produkcie. Medzi hlavné odvetvia patria tie, ktorých trhovú produkciu je väčšia ako 25 % z celkovej produkcie. Ak je podiel trhovej produkcie od 15 do 25 %, vtedy hovoríme o rozvinutej špecializácii.

Už J. H. von Thünen (1927) charakterizoval špecializáciu ako vzťah medzi cenami produktu v meste, prepravnými a výrobnými nákladmi. Problematiku špecializácie poľnohospodárstva dobre rozpracovali aj poľskí geografi, najmä J. Kostrowicki (1973), W. Biegajło (1968), W. Tiszkiwicz (1977).

Druhým typom špecializácie je regionálna špecializácia, ktorá spočíva v územnej delbe práce medzi regiónmi štátu alebo väčšieho celku. Regióny sa zameriavajú na určité výrobné smery a svojou špecializovanou produkciou vstupujú do medziregionálnej výmeny. Zároveň spravidla produkujú aj (základné) potraviny pre vnútroregionálnu spotrebu.

Možno konštatovať, že oba typy špecializácie poľnohospodárstva iba dopĺňajú základné tendencie lokácie poľnohospodárstva (väzby spotrebných a produkčných regiónov).

Nadregionálna špecializácia má veľký význam najmä vo veľkých štátnych útvaroch (USA, ZSSR, Kanada, Čína, Brazília, Argentína) a v štátoch s diferencovanými prírodnými podmienkami. Pri prvej skupine štátov sa vo zvýšenej miere prejavuje horizontálna špecializácia, kým pri druhej skupine zasa vertikálna špecializácia (Slovensko, Macedónia, Gruzínsko).

Na základe regionálnej špecializácie poľnohospodárstva však možno v dlhodobom časovom horizonte očakávať formovanie špeciálnych regionálnych agrokompexov zameraných na viac-menej ucelené špecializované vertikály určitých poľnohospodársko-potravinárskych výrobkov. Tieto vertikály však nebudú v rámci regionálnych agrokompexov úplne uzavreté; väzby regionálnych agrokompexov s národným agrokompexom budú intenzívne a významné.

Druhým problémom v súvislosti s lokáciou poľnohospodárstva je konečný dopyt po potravinách, ktorý však nepôsobí na poľnohospodársku prvovýrobu priamo. Pri tejto príležitosti treba uviesť dve myšlienky:

1. Lokácia nepoľnohospodárskych aktivít „po prúde“ (napr. cukrovar) i „proti prúdu“ (napr. výrobnia kŕmnych zmesí) bude PP ovplyvňovať v zmysle špecializácie,⁴ čo však nevysvetľuje, ale len dopĺňa tendencie lokácie PP.

2. Ak uvažujeme v bipolárnych kategóriách spotrebných a produkčných regiónov, potom lokácia nepoľnohospodárskych odborov AX do niektorého regiónu iba zosilňuje pôsobenie buď faktora spotrebných centier, alebo faktora priaznivých prírodných podmienok.

⁴ V ČSFR si každý okres zabezpečuje produkciu hlavných poľnohospodárskych výrobkov (obilie, mäso, mlieko). Okrem toho má každý okres určitú špecializáciu podľa vhodných prírodných a čiastočne i socioekonomických podmienok, napr. chov oviec, zeleninárstvo, chmeliarstvo, výroba tabaku.

Z nepoľnohospodárskych odvetví AX je menej preskúmaná lokácia odborov nadväzujúcich na PP „proti prúdu“,⁵ odborov dodávajúcich do PP výrobné prostriedky a poskytujúcich PP služby.

Poľnohospodárske strojárstvo a chémia sa pokladajú za odbory, ktorých priestorovosť v nadväznosti na PP je relatívne voľná. Platí to však len pri splnení určitých predpokladov. Na lokáciu týchto odborov môže vplývať existencia relatívne voľných zdrojov pracovných síl vo vidieckych regiónoch.⁶

Pri poľnohospodárskom strojárstve pristupujú ďalšie zvláštnosti, ako náklady na dopravu surovín, materiálov, polovýrobov, ktoré sú v súvislosti s malými možnosťami využitia plôch vozňov pri preprave poľnohospodárskych strojov nižšie ako náklady na dopravu hotových výrobkov.

V týchto odboroch platí, že čím ďalej ideme „proti prúdu“, tým je priestorová väzba s PP slabšia. Výrobcovia určitých častí alebo polovýrobov môžu byť s AX spojení len veľmi voľne. Platí to aj naopak; čím je odbor bližšie k PP, tým väčší sa presadzuje aj priestorová integrácia s PP, ako aj s inými odbormi AX.

Ponuka poľnohospodárskych strojov musí byť výraznejšie regionálne diferencovaná (v zmysle prispôbenia sa regionálnym podmienkam) ako ponuka iných strojov. Aby sa táto regionálna diferencovanosť mohla presadiť a vyvíjať, musia byť zabezpečené kvalitné spätné väzby medzi poľnohospodárskymi výrobcami a výrobcami poľnohospodárskych strojov.

Je zrejmé, že pri lokácii poľnohospodárskeho strojárstva budú postačovať relatívne veľké regióny; táto výroba bude zásobovať svojimi výrobkami aj malé regióny. Tieto články predstavujú organizácie, zásobujúce PP strojmi, servisné a opravárenské organizácie, poradenské služby, organizácie agrochemických služieb atď.

Z priestorového hľadiska sa ukazuje, že sféru inputových odborov AX je účelne rozdeliť na tieto podsféry:

Ia — podsféra bezprostredne nadväzujúca na PP,

Ib — podsféra bezprostredne nenadväzujúca na PP.

Do podsféry Ia možno začleniť napr. agrochémiu, agroslužby a agrostrojárstvo. Do podsféry Ib zasa obchodné služby, stavebníctvo, energetiku a pod.

Okrem úzkej ekonomickej a priestorovej väzby medzi podsférou Ia a sférou II (PP), treba sledovať aj vzájomné väzby medzi podsférami Ia a Ib, či už vo forme vzťahov v rámci jednej hospodárskej jednotky alebo vo forme medzi-podnikových kooperačných a integračných vzťahov. Pôjde o dosiahnutie funkčnej integrácie medzi relatívne centrálnymi lokalizovanými podnikmi, ktoré vyrábajú výrobné prostriedky a jeho regionálne (i medziregionálne) lokalizovanými „tykadlami“, napr. podnikom poľnohospodárskeho strojárstva a organizáciou zásobovania, servisu a opráv strojov; poľnohospodárskou chémiou a agrochemickými strediskami a pod.

⁵ „Prúd“ znamená postup od technologicky nižších fáz k technologicky vyšším fázam spracovania určitého výrobku až po jeho konečnú spotrebu. Postup „proti prúdu“ nás približuje k výrobe suroviny a spätné pôsobenie PP na inputové odvetvia, napr. strojárstvo, chémia, služby.

⁶ Napríklad lokácia poľnohospodárskeho strojárstva na strednej Morave a lokácia agrochémie na Podunajskej rovine.

TENDENCIE LOKÁCIE SPRACOVATELSKÝCH A DISTRIBUČNÝCH ODBOROV

Tendencie lokácie odborov nadväzujúcich na PP „po prúde“ sú relatívne dobre rozpracované. Väzby PP s potravinárskym priemyslom a s konečnou spotrebou majú výrazný priestorový charakter.

Podsféra IIIa (spracovateľské odbory bezprostredne nadväzujúce na PP, nákup a skladovanie poľnohospodárskej produkcie) bude ako celok „prifahovaná“ do regiónov výroby poľnohospodárskych surovín.

Podsféra IIIc (obchod s potravinami, verejné stravovanie) bude zasa „prifahovaná“ do spotrebných regiónov.

Podsféra IIIb (potravinársky, príp. ľahký priemysel spracujúci už prvotne spracovanú poľnohospodársku surovinu) bude mať prechodné postavenie; raz prevládnu výhody bezprostrednej priestorovej nadväznosti (napr. vo forme kombinátu) na podsféru IIIa, inokedy bude prevládať spotrebná orientácia na podsféru IIIc.

Výrobné podmienky patriace do podsféry IIIa a IIIb sú často z jedného odboru potravinárskeho priemyslu. Môže sa medzi nimi vyvíjať špecifická vnútroodborová teritoriálna deľba práce.

V celom AX platí požiadavka kvalitných vzájomných väzieb, zvlášť vo sfére III. Spätné väzby od konečného spotrebiteľa sa majú prostredníctvom IIIc neskreslene dostať nielen do celej sféry III, ale aj do predchádzajúcich sfér AX.

Vzťah sféry II a podsféry IIIa sa z priestorového hľadiska vyznačuje určitou spätnou väzbou. Sú spory, ktorá väzba medzi sférou II a podsférou IIIa je prvotná. Ak abstrahujeme od zahraničného obchodu, podsféra IIIa môže spracúvať iba to, čo vyprodukuje sféra II; priestorovo sa vždy podsféra IIIa v rôznej polohe viaže na sféru II. Keď však podnik podsféry IIIa jestvuje, pravidla vždy vplýva na poľnohospodársky priestor vo svojom okolí (napr. cukrovar ovplyvňuje pestovanie cukrovej repy, konzerváreň rozvoj produkcie ovocia a zeleniny, vinárske závody rozvoj produkcie hrozna a pod.). Z toho dôvodu možno hovoriť, že sféra II (prípadne jej odbory) sa priestorovo viaže na podsféru IIIa. Spracovateľský podnik často prispieva na kultiváciu neobrábanej pôdy, rozšírenie dovtedy nepestovanej plodiny, prípadne zavedenie nového chovu hospodárskeho zvieratstva.

Historicky sa spracovanie poľnohospodárskej produkcie oddelilo od poľnohospodárstva, a nie naopak. Preto je správne chápať priestorovú závislosť spracovateľskej sféry od poľnohospodárskej prvovýroby ako prvotnú a spätnú priestorovú závislosť poľnohospodárskej prvovýroby od spracovateľskej sféry ako druhotnú. To však neznamená podceňovať túto druhotnú závislosť, ktorá sa práve v moderných výrobných pomeroch stáva aktívnym činiteľom usmerňovania územnej organizácie poľnohospodárskej prvovýroby.

TENDENCIE LOKÁCIE SLUŽIEB „INTELEKTUÁLNEJ“ POVAHY

Keďže sféra služieb „intelektuálnej“ povahy IV sa viaže na všetky sféry a podsféry AX, bude aj v priestore vystupovať na rôznych úrovniach.

Ak sledujeme priestorovú štruktúru AX z hľadiska základného vzťahu: poľnohospodárske produkčné regióny — spotrebné regióny, môžeme rozdeliť sféru IV na dve podsféry:

IVa — podsféra s užšou priestorovou viazanosťou na PP, do ktorej budú patriť najmä:

- nižšie zložky nadpodnikového riadenia PP,
- určité formy poradenskej služby,
- nižšie a stredné odborné poľnohospodárske (a s poľnohospodárstvom súvisiace) školstvo,
- určité zložky aplikovaného výskumu a výpočtovej techniky,
- rastlinolekárstvo, veterinárska služba (niekedy sa veterinárstvo zaraďuje priamo do sféry I);
- bankové a poisťovacie služby.

IVb — podsféra so širšou priestorovou viazanosťou na PP. Lokalizuje sa zväčša do regionálnych, resp. nadregionálnych centier. Sú to napr.:

- vysoké poľnohospodárske školy,
- vysoké školy potravinárskeho zamerania,
- vysoké školy pre ostatné sféry AX (napr. pre potreby agrostrojárstva, agrochémie),
- základný a aplikovaný výskum,
- ústredné a regionálne riadiace orgány a spolky.

Lokácia niektorých podsfér IV. je výhodnejšia na vidieku a niektoré zasa v aglomerovaných centrách. Vysoké školy, veda a výskum spravidla neovplyvňujú bezprostredne PP, ale predovšetkým výrobcov prvkov materiálnej sféry, organizácie transformácie vedy (vývoj a poradenstvo) a realizáciu výrobkov AX; poľnohospodársky a nepoľnohospodársky výskum (napr. poľnohospodárske stavebníctvo, strojárstvo) určuje prostredníctvom nepoľnohospodárskych výrobcov a transmisie vedeckých poznatkov budúci vývoj PP a potravinársku výrobu. Táto tendencia prispieva ku koncentrácii rôznych interdisciplinárnych odborov, t. j. „vedy agrokompexu“, v regiónoch so zvýšenou koncentráciou obyvateľstva, priemyslu, resp. v ich blízkosti.

Ďalším dôležitým poznatkom je, že poľnohospodársko-potravinárska prax môže iba v malej miere priamo absorbovať jednotlivé poznatky čoraz užšej špecializovanej vedy. Treba zabezpečiť spracovanie vedeckých poznatkov do určitej sústavy projektov, ktoré potom môže prax realizovať. Organizácie týmto poverené majú zvyčajne okrem svojho ústredia aj regionálne články. Táto regionálna decentralizácia je racionálna, lebo umožňuje bezprostrednejší styk s regionálnymi podmienkami a zapracovanie špecifik regiónov do ponúkaných sústav a projektov.

ZÁVER

V príspevku sme stručne charakterizovali základné okruhy teórie priestorovej lokácie agrokompexu a jeho jednotlivých sfér. Je zrejmé, že sa nevyčerpali všetky otázky týkajúce sa danej problematiky, napr. málo priestoru sme venovali otázke pozemkovej renty a oceňovavnia pôdy, ktorá hrá v súčasnosti pomerne dôležitú úlohu pri lokácii ďalších, nadväzujúcich zložiek agrokompexu.

LITERATÚRA

1. ASMOLIANOV, A. M.: Integracija nauki, tehniki i proizvodstva v agropromyšlenom komplekse. Kolos, Moskva 1983, s. 270. — 2. BIEGAJŁO, W.: Problematika i metody

mikroskalowych sondażowych badań geograficzno-rolniczych. IG PAN, Dokumentacja geograficzna, zs. 4, Warszawa 1968, s. 34—55. — 3. DIVILA, E., a kol.: Zemědělsko-průmyslový komplex v národním hospodářství. Academia, Praha 1974, s. 401. — 4. DUNN, E. S.: The Location of Agricultural Production. Gainesville 1954. — 5. FIŠER, Š.: Objektívne faktory úrovne poľnohospodárstva. SVPL, Bratislava, 1967, s. 118. — 6. HOOVER, R. E.: The Location of Economic Activity. New York 1948. — 7. CHISHOLM, M. D. I.: Rural Settlement and Land Use: an Essey in Location. London 1962. — 8. ISARD, W.: Location and Space-Economy: a General Theory relating to Industrial Location, Market areas, Land Use, Trade and Urban Structure. New York 1956. — 9. IVANUČH, R. A., a kol.: Príručka ekonomických ukazovateľov v poľnohospodárstve. Príroda, Bratislava 1985, s. 303. — 10. JURÁŠEK, P.: Poľnohospodárstvo členských krajín RVHP. VŠE, Bratislava 1982.

11. KESZYIOVÁ, K.: Rozvoj vidieckeho osídlenia v súvislosti s VTR v poľnohospodárstve. Diplom. práca VŠE, Bratislava 1979. — 12. KOSTROWICKI, K.: Zarys geografii rolnictwa. PWN, Warszawa 1973, s. 631. — 13. LACKO, R.: Náčrt vývinu priestorovej ekonomiky. Veda, Bratislava 1969. — 14. MARILLAI, V.: Kooperace a integrace v zemědělství členských zemí RVHP. SZN, Praha 1982, s. 231. — 15. KRŠIAK, R.: Vplyv a dôsledky poľnohospodárskej výroby na organizáciu a usporiadanie územia. Urbion, Bratislava 1974. — 16. MARKUŠ, J., a kol.: Poľnohospodársko-potravinárske prognózovanie. Príroda, Bratislava 1980, s. 250. — 17. PALAMARČUK, M. M., PALAMARČUK, A. M.: Typologija agropromyšlenných komplexov, Izv. VGO, 117, Leningrad 1985, s. 404—413. — 18. RAKITNIKOV, A. N.: Geografija selskogo chozjajstva. Mysl, Moskva 1970, s. 342. — 19. SPIŠIAK, P.: Stúdium agropriestorových štruktúr vo vzťahu k ďalším zložkám socio-ekonomickej sféry na príklade Horehronia. (Záv. správa z výsk. úlohy II—7—3/02), Katedra SEG PFUK, Bratislava 1986. — 20. SPIŠIAK, P.: Agropriemyselné teritoriálne komplexy. Geogr. čas., 39, 3, SAV, Bratislava 1987, s. 303—311.

21. STAMP, L. D.: The Land of Britain, its Use and Misure. London 1948. — 22. THUNEN, J. H. von.: Osamocený štát ve vzťahu k zemědělství a národním hospodářství. Praha 1927. — 23. TYSZKIEWICZ, W.: Typy rolnictwa Macedonii jako przykład typologii rolnictwa swiata. Przegl. geogr., Warszawa 1977, s. 4, s. 781—805.

Петер Спишиак

ПРОСТРАНСТВЕННЫЕ ОТНОШЕНИЯ В АГРОКОМПЛЕКСЕ

Пространственная организация производства проявляется и реализуется посредством разных форм территориальной концентрации и комбинации производственных единиц в рамках регионов, которые прямо или косвенно взаимосвязаны.

В статье приводятся характеристики основных вопросов пространственной локализации агрокомплекса и его сфер.

Агрокомплекс — это исторически определенный этап продовольственного хозяйства, в котором интенсивность отраслевых или же пространственных взаимоотношений достигла определенную степень „зрелости“.

С точки зрения структуры агрокомплекс в мире и в Чехо-Словакии можно подразделить на 4 главные сферы:

I. Производство средств производства и предоставление производственных и торговых услуг продовольственному хозяйством.

II. Первичное сельскохозяйственное производство.

III. Переработка сельскохозяйственного сырья на финальные виды продовольствия и их дистрибуция.

IV. Нематериальные („интеллектуальные“) услуги инфраструктурного характера.

Основные тенденции размещения отдельных сфер и отраслей агрокомплекса являются, одновременно, синтетическим образом факторов, влияющих на его пространственную иерархизацию. Для пространственной организации агрокомплекса решающими являются тенденции локализации **первичного сельскохозяйственного производства**, учитывающие локализацию конечного спроса на продовольственные товары.

Перевод: Л. Правдова

Peter Spišiak

SPATIAL RELATIONSHIPS IN THE AGROCOMPLEX

The spatial arrangement of production manifests itself and is realized by means of various forms of territorial concentration and combination of production units in the framework of regions, which display direct or indirect mutual connections.

In the contribution basic ranges of spatial location of the agrocomplex and its spheres are characterized.

The agrocomplex is a historically determined phase of foodstuff economy, in which the intensity of mutual linkages, whether those of branches or spatial, reached a degree of „maturity“.

From the viewpoint of structure the agrocomplex in the world and Czecho-Slovakia may be divided into 4 primary spheres:

I. Production of production means and rendering the production and trade services of foodstuff economy.

II. Agricultural primary production.

III. Processing of agricultural raw materials to final foodstuffs and their distribution.

IV. Non-material („intellectual“) services of infrastructural nature.

The basic tendencies of locating the individual spheres and branches of the agrocomplex are at the same time a synthetic picture of factors exerting influence on its spatial hierarchization. For spatial arrangement of the agrocomplex relevant are tendencies of locating *the agricultural primary production* continuing to the location of final demand for foodstuffs.

Translated by A. Krajčír